

Blaž Karlin

PASIJONKE 2022

PESMI O TRPLJENJU V VOJNI IN MIRU

Bratu Tomažu (20. 1. 1977–27. 5. 2022)

V mraku zadnjega petka v mesecu maju lanskega leta, 27. maja 2022, so ob starodavni romarski cerkvi Marijinega oznanjenja v Crngrobu po petih letih ponovno vzkilile pasijonke, v siceršnjem hrupu sveta komaj slišne pesmi ob vznožju mogočnega svetišča, tokrat v počastitev 100-letnice rojstva književnika in dramatika, Prešernovega nagrajenca in akademika Zorka Simčiča.

Na začetku snidenja prijateljev pesniškega recitala v čast zamolčanim pesnikom in njihovim utišanim pesmim si ni mogel nihče niti predstavljati, da bi se lahko tako lep in spokojen večer iztekkel v globok tolmun žalosti. Ponos in trma nam preprečujeta, da nikoli zares ne verjamemo opominu z začetka časov, da je vse ustvarjeno krhko in minljivo – rože, besede, celo človek. Vse dokler se tudi v naši klepsidri odmerjeni čas ne izteče. Groba teža dejstev premaga naš napuh, ponižnim ostane tolažnica vera.

Občutje ob zaključku večera je še isto noč ena od udeleženk zaobjela z mislijo, da je, *»ko besede Tineta Debeljaka in Zorka Simčiča ter melodije pasijonk še niso povsem izzvene, v soju strel, ki so sikale z neba, v tišino crngrobskega svetišča udarila vest o smrti. Pasijon za vse domače ... V Crngrobu smo se zbrani združili v molitvi za Tomaža ... Življenje mora na veliki petek v zaton, da na velikonočno jutro lahko vstane ...«*

Kot bi nas pesnik Tine Debeljak z ravnokar izrečenim vzklikom iz Črne maše – *»tako našo muko spremeni v naš blagoslov!«* – želel spomniti, da pasijonke beremo najprej zase. In kot je nekoč prosil Zorko Simčič: *»Naj nas naši mrtvi čuvajo za čase, ki prihajajo.«*

- Organizator Pasijonke:* Muzejsko društvo Škofja Loka,
zanj predsednica Helena Janežič
- Idejna zasnova in* Blaž Karlin
uvodni nagovor:
- Izbor pesmi:* Helena Janežič in Blaž Karlin
- Recitatorja:* Larisa Demšar in Jakob Florjančič
- Bralne vaje:* Marija Lebar
- Glasbeni program:* Tara Oblak (viola) in Manca Berce (violina)
- Fotografija:* Tatjana Splichal
- Ozvočenje:* Marcel Kokelj
- Pomoč pri izvedbi in* Helena Janežič, Aleksander Igličar, Urška
osebna podpora projektu: Florjančič in starološki župnik Janez Šket
- Materialna podpora* Občina Škofja Loka in župnija Stara Loka
projektu:
- Spletna stran projekta:* www.pasijonke.si

Ob jezeru Nahuel Huapi.

V meni je Samo. Izdan.

V meni je Trubar. Pregnan.

V meni je ves bataljon

vetrinjskih vojakov

čez mejo v jame poslan.

In takó dolgo, vso noč,

skozi temine zroč

tja čez gozdič črnih brez,

čez k jezeru temnemu,

strmi moj pogled čakajoč

— kdaj sine dan.

Zorko Simčič, *Noč*

(Iz zbirke *Korenine večnosti*, 1974)

UVODNI NAGOVOR

Dragi prijatelji, spoštovani obiskovalci, častilci Lepote in Resnice!

Po nekajletnem premoru smo se ponovno zbrali v Crngrobu, kraju »velikih gnad« – kot pravi stara romarska pesem, in kraju vélikega zločina – kot nemo kričijo okoliška zasuta kraška brezna in požgana mežnarija v naši neposredni bližini.

Zbrali smo se, ker želimo ohraniti živ spomin na tiste pomladne dni leta 1945, ko so šli čez slovensko zemljo maščevalni besi in pustili za seboj krvava polja razčlovečenih, mučenih in pobitih. Divjanje zmagovalcev ni prizaneslo niti Škofji Loki in njeni okolici, sploh pa ne Crngrobu.

Zbrali smo se zaradi žrtev, njihovega dostojanstva in dostojanstva nas samih. Če ga imamo še voljo ohraniti. Mnogi živi izgubljajo upanje, da bo kdaj drugače in bolje ... mnogi – med njimi številni, ki so bili tudi sami žrtve – so se poslovili s tega sveta, ne da bi dočakali, da bo demokratična in na spoštovanju človekovih pravic utemeljena država Republika Slovenija na najvišji ravni obsodila totalitarni komunistični režim.

Zbrali smo se, ker zoper nekulturo zanikanja zločina medvojnih revolucionarnih umorov in povojnih množičnih pobojev, zoper zmanjševanje pomena usodnosti zgodovinskega zločina za slovenski danes in jutri, zoper vse bolj pogosta sramotenja še tistih redkih preostalih pokončnih posameznikov v javnem

prostoru, ki celo dobronamerne male ljudi silijo v drugorazredno podrejenost, umik in molk, ali celo strah in oportunizem, ker zoper nesankcionirano javno povečevanje komunizma ali – nekaj nezaslišanega! – zoper politično in sodno opravičevanje zločinov, ker zoper vso to nekulturo Smrti in Laži trdno verjame-mo v kulturo Lepote in Resnice.

Iz Crngroba rastemo in smo. Ali pa nismo in ne bomo več.

Sodelujoči pri projektu Pasijonke – recitalu poezije o trpljenju v vojni in miru – smo prepričani, da more poezija dati glas, podobo, ime, obraz, celo upanje ... tudi tistim, ki jim je bilo vse to doslej odvzeto ali zanikano. V nas oživlja glas vesti o človekovem dostojanstvu, ki je lastno vsem nam – živim in mrtvim. Tudi poezija in njeno javno branje mora prispevati svoj kamenček v mozaik sprave v narodu.

Bonum – Verum – Pulchrum: prava Svoboda se uresničuje le po Dobroti – Resnici in – Lepoti. Zato imajo pasijonke kot pesmi za razumevanje tragike narodove polpreteklosti pred drugimi zgodovinskimi dokumenti to prednost, da so vanje zajeti čustvovanje, čutenje in doživljanje enkrat za vselej ohranjeno, v času zamrznjeno.²⁵⁴ Pasijonke ne potrebujejo kričanja, do našega srca seže že njihovo šepetanje.

Danes bomo slišali pesmi dveh avtorjev pasijonk. V branje nas bosta uvedla dva odlomka iz monumentalne Vélike črne maše za pobite Slovence izpod peresa Ločana dr. Tineta Debeljaka. Preostale pesmi je napisal Zorko Simčič, ki je lani novembra praznoval 100 let in v čigar čast tudi prirejamo letošnji recital.

O dragem Zorkotu bi mnogi izmed nocoj zbranih lahko povedali veliko lepega. Ko mu je predsednik republike Borut Pahor lani poleti podelil državno odlikovanje srebrni red za zasluge za njegov dragocen literarni opus, ga je opisal z besedami: »Zorko Simčič piše v čarobni slovenščini, ki bralca sprva zmede, saj se zdi, kot bi bila arhaična, nato pa ga oplemeniti, ko se zave, da je to slovenščina, kakršna bi lahko bila, ko bi jo ljubili in negovali kot on.«²⁵⁵

Zorko Simčič, ta srčni prijatelj in kulturni ambasador Škofje Loke, je dr. Debeljaka dobro poznal. Starejši Debeljak je bil kot priznan urednik in cenjen literarni kritik 18 let mlajšemu Simčiču v marsikaterem pogledu mentor in podpor-nik pri njegovem vstopanju v svet književnosti in ob začetkih objavljanja. Zato ne čudi, s kolikšno mero iskrene hvaležnosti in globokega spoštovanja je Simčič v govoru počastil Debeljakov spomin, ko mu je bil leta 2003 postavljen spomenik v Aleji znamenitih Ločanov.

²⁵⁴ Marija Stanonik, *Tih spomin vsem žrtvam boja: diferenciacija in interference v slovenskem pes-njenju med drugo svetovno vojno 1941–1945*, ZRC SAZU, Ljubljana 2016, str. 9.

²⁵⁵ Utemeljitev državnega odlikovanja Zorku Simčiču na spletni strani bivšega predsednika Re-publike Slovenije Boruta Pahorja (<https://www.bivsi-predsednik.si/up-rs/2012-2022/pahor-slo-arhiv.nsf/objave/DF5517087C1F57AAC1258712003B4C4D>, ponovno zajeto dne 20. 1. 2023)

Na vprašanje, v kakšni državi bi si želel živeti, je Zorko Simčič pred leti odgovoril, da »v kulturnejši, predvsem, kar se kulture srca tiče«.

Njegova prizadetost ob slovenski narodni razklanosti, ki sta jo za seboj pustila revolucija in pol stoletja komunizma, izvira tudi iz njegove osebne izkušnje. »Ne igraymo se z mrtvimi,« pravi Simčič, ki je v času vojne izgubil najprej enega brata – na Primorskem je kot domobranec, član narodnega varnostnega zbora ustanavljal slovenske šole – v času miru pa še drugega – razsodnika na domobranskem sodišču, ki je končal v Hudi jami.

Spoštovani, zbrali smo se na 27. maj, ta sramotni dan, ko so pred 77 leti britanski zavezniki z avstrijske Koroške v Titovo Jugoslavijo – v mučenje in smrt – s prevaro poslali prve konvoje razoroženih pripadnikov narodne vojske in civilistov. Pa vendar, 27. maj je tudi godovni dan – praznik – blaženega Alojzija Grozdeta, svetniške žrtve revolucije.

Kako torej združiti to dvoje? Domet zgolj človeške pameti tega ne zmore, v naših srcih moramo pripraviti prostor za poseg Božjega, da bomo zmogli tako spremenjeni potem s konkretnimi dejanji začeti graditi novo zemeljsko skupnost duhovno svobodnih.

Je imel to v mislih Tine Debeljak, ko je v Črno mašo zapisal darovanjsko prošnjo »našo muko spremeni v naš blagoslov«? Ali je mogoče, da bo Crngrob – in z njim vsa Slovenija – kot so nekoč že peli romarji, spet postal kraj milosti?

PREBRANE PESMI – PASIJONKE 2022

Tine Debeljak*Črna maša – Koščena piščal**Črna maša – Pokropi me s hísopom***Zorko Simčič***Noč**Dvojna zvestoba**Mrtvaški boben**Sporočilo nasprotnikom mrtvega očeta**Dvogovor: Vrnjeni v maju govori Bogu**Dvogovor: Bog govori vrnjenemu v maju**In vendar – nekoč bo!**Mokro odsevajo kamnite stare plošče ...**Pogovor z bodočim mrličem v zrcalu**Spet sem ga srečal ...**Sam**Ne moreš več objeti drevesa ...**Odhojene stopinje**Desetnik o sebi in o ,onem' (1. del)**Desetnik o sebi in o ,onem' (2. del)*

● ● ● ●

● ● ● ●

*pod zemljó ●**pod zemljó ●**pod zemljó ●**»Potem je ponoči na vrata udarilo,**atek je vstal, nas pokrižal po vrsti,**vrata so škripnila,**jaz sem za prstek odgrnil zaveso:**v snegu tam, v luninem siju**čakále so sence.**Atek je padel med nje**— potem ga nič več ni bilo.**Se skril je v gozd?**Za morje odšel?**Nam kopa zlató pod zemljó?»*

*Pod zemljó •
pod zemljó •
pod zemljó so sence skopale mu grob.*

• • • •
• • • •

*Zorko Simčič, Mrtvaški boben – Pogrebna koračnica
(Iz zbirke Korenine večnosti, 1974)*

Bratu Dragu

*... zvezde so se ustavile v teku
mesec se ujel je v vrh dreves
veje so se umirile v vetru
slavcu glas zamrl je v grlu
glas se z molkom združil je v krog ...*

*Ták moral biti tisti je večer,
ko v temi, zvezanih si rok,
zamajal se in padal in mislil,
da so streli šli drugam
in videl si samo, kako
zvezde so se ustavile v teku –
– – mesec se ujel je v vrh dreves – –
– – – veje so se umirile v vetru – – –*

*Misel te je odrešila svoje teže,
duša z mislijo je vzplula, te pustila,
zgoraj te že čakal je Njegov smehljaj.
Težka kri odtekla je v rodno grudo,
zadnji obrok, potreben za odkup,
so dočakali te starci, ki njih kri si nosil
– zdaj si lahák, lahák, oddal je zrnje klas.*

*In v meni glas se z molkom združil je v krog,
samo da zdaj vem, razodel je Bog:
sreča je, lahák postati ob pravem času.
Živeti je lepo,
a tudi mrtev biti,
ne more biti težko
temu, ki je navzgor in pa navzdol bil zvest.
Zorko Simčič, Dvojna zvestoba*

(Iz zbirke Korenine večnosti, 1974)

RAZSTAVA BEG PRED SVOBODO

Potem ko so se nas ob zvokih godal dotaknili verzi dveh velikanov duha – Tina Debeljaka in Zorka Simčiča – smo ob verzu tretjega, s Škofjo Loko in ostalimi loškimi kraji prav tako neločljivo povezanega misleca in pesnika Milana Komarja, da »*kdor se spominja, vase se povrača ... pokoj in sprava sta njegova plača ...*«,²⁵⁶ v galerijskem prostoru cerkvenega zvonika na ogled postavili še fotografsko razstavo *Beg pred svobodo – Iz življenja v begunskih taboriščih po drugi svetovni vojni*.

Fotografije, ki so v hrambi Rafaelove družbe, so nam s pomočjo podob, pogosto umetniške in ne zgolj dokumentarne vrednosti, spregovorile o času ob koncu 2. svetovne vojne, ko so množice Slovenk in Slovencev, v strahu za svoje golo življenje, zapuščale domačo zemljo in upale, da se čez dva ali tri tedne vrnejo domov v resnično osvobojeno domovino. Pa se to ni zgodilo. Premnogi so bili vrnjeni s prevaro, nato mučeni in pobiti, danes pa večina njih še vedno nepokopanih leži v več kot sedemsto prikritih moriščih širom po Sloveniji, tudi v brezni in gozdovih okrog Crngroba.

Tisti srečni, ki jim je uspelo, da so se pred komunisti pravočasno umaknili in ostali na strani svobodne in demokratične Evrope, so naslednjih nekaj let preživeli v begunskih taboriščih v Avstriji in Italiji. Razstava je tako prikazala del fotografskega arhiva iz prvih dni bega čez Ljubelj na Vetrinjsko polje v maju 1945 in nato življenje v dveh od več poveljnih begunskih taborišč – Lienzu in Špitalu na Dravi – preden se je večina beguncev razselila po svetu.

Razstava je navdušila z duhom globoke vere v življenje, ki veje iz teh fotografskih posnetkov. Preživeli se v begunskih taboriščih niso prepustili apatiji in vdanosti v usodo. V treh ali štirih letih, dokler jih tujina ni dokončno sprejela, so v skromnih razmerah pokazali izjemno življenjsko moč in ustvarjalnost. Prepričali smo se lahko, kako so le nekaj dni po prihodu v taborišče že ustanovili osnovno šolo, dobra dva tedna kasneje slovensko begunsko gimnazijo. Izdajali so knjige in časopise, igrali gledališke predstave za gledalce od blizu in daleč, organizirali predavanja, tečaje in imeli odlične pevske zборе. Kakšen zgled upanja proti upanju²⁵⁷ tudi za nas danes!

Razstavo, ki je bila na ogled do 10. julija 2023, so pripravili župnija Stara Loka, Župnijski zavod sv. Jurija Stara Loka, Muzejsko društvo Škofja Loka, Rafaelova družba in Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka.

²⁵⁶ Milan Komar, Škofjeloški sonet I – Ob tisočletnici Škofje Loke.

²⁵⁷ Prim. Rim 4,18: »Upal je proti upanju (tj. oče Abraham, op. a.) in veroval, da bo postal oče mnogih narodov, kakor je bilo rečeno: 'Takó bo s tvojim potomstvom.'«

Buenos Aires. Pod košatim ombújem.

Spet sem ga srečal ... Toda on ni od mojih,
on ne roma, on beži ... In vendar mi je brat.
Molčala sva od jutra do večera.
Pod noč sem se poslovil, sem hotel biti sam.
On pa prav iz srca: »Hvala ti za molk.«

Zorko Simčič

(Iz zbirke *Listki iz popotnih zapiskov desetega brata*, 2011)

Na pokopališču v Salti. Junija 1974.

Jih bo prižigal tvoj sin,
ali tvojega vnuka vnuk,
toda nekoč — bo.
Svečka ob svečki.
Zlate jase sredi kočevskih gozdov,
svetli vbodljaji obrobljenih kraških jam,
bele trepetajoče groze dolenskih dobnav —
nekoč bodo zagorele svečke,
sredi noči bo svetel dan
od Triglava do Kolpe,
od Trsta gor do Šentilja.

Ne za njih duše, ki so, kjer so,
ne za njih telesa, ki jih ni, kjer so bilá,
(iz korenin so znova vzklili v svet,
kot rože enooke zrejo v nas,
kot veje stezajo roké do nas),
ne ... svečke, v zvest spomin
na vsa ta dolga temna leta,
ko so bili nam
luč.

Zorko Simčič, *In vendar – nekoč bo!*

(Iz zbirke *Korenine večnosti*, 1974)